

UPPSALA
UNIVERSITET

Fra nordisk obligasjonsrett til europeisk finansavtalerett

Det digitale pengesamfunnet

Dragefjellet / Rosendal

23. og 24. august 2023

Torbjörn Ingvarsson
professor i civilrätt

En nordisk konsumentskyddsmodell

- Det organiserade konsumentskyddet växer fram i slutet av 1960-talet
- Det nationella perspektivet: Få köper varor över gränserna och ingen har ett konto i en utländsk bank
- Tillit, mjuka anvisningar och allmänna råd
- En hel del av konsumentskyddet byggde på att systemet var nationellt slutet

Betalsystemets utveckling

- Lånemarknaden såg helt annorlunda ut
- Kreditkortsskulderna uppmärksammades
- Bankerna sågs ur konsumentperspektiv mest som förvaltare av sparmedel
- Betalsystemen ännu dominerade av kontantbetalningar och kontanthantering
- Månadsbetalning genom Postgiro och Bankgiro
- Papper, penna och legitimation är verktygen

Problem som skulle åtgärdas

»Reklamen, skyltningen, förpackningsutstyrelsen på varorna och andra säljfrämjande åtgärder av olika slag har fått mycket kraftigt ökad betydelse som medel att påverka konsumenternas handlande. Men sådana åtgärder kan ofta göra det svårare i stället för lättare för konsumenterna. Moderna affärsmetoder har gjort att konsumenterna som köpare befinner sig i ett underläge i förhållande till producenter och säljare. Köpvillkoren bestäms i allmänhet ensidigt av företagen eller deras branschorganisationer. Konsumenterna har små möjligheter i praktiken att påverka villkoren. Deras val begränsar sig till frågan om de vill köpa eller inte köpa.«

Lidbom Konsumentpolitik och lagstiftning, SvJT 1971

Första vågens konsumentskydd på det finansiella området

- En gemensam nordisk utveckling
- Lov 16. juni 1972 nr. 47 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven)
- Markedsrådet och Forbrukerombudet
- Uppmärksammandet av standardavtalsrätten
NOU 1976:61 Standardkontrakter
- 36 § avtaleloven
- Finansavtaleloven och Finansklagenemnda är slutpunkter i en lång utvecklingskedja

UPPSALA
UNIVERSITET

Strategier för att åstadkomma konsumentskydd 1

Informationsstrategin

Genom att ålägga näringsidkaren att lämna viss information, förväntas konsumenten kunna ta sina intressen tillvara. Detta uppväger den informationsasymmetri som ofta föreligger mellan konsumenten och näringsidkaren.

Tillstånd och övervakning

Tillstånd krävs för kreditgivning och bankverksamhet. Kreditförmedling är också reglerad. Finanstilsynet och Forbrukertilsynet övervakar kreditmarknaden.

UPPSALA
UNIVERSITET

Strategier för att åstadkomma konsumentskydd 2

Marknadskontroll

Marknadsföring av krediter och finansiella produkter bevakas.
Oseriösa aktörer skall sorteras bort.

Ålägga aktörerna att tillhandha vissa godheter

I stort sett alla kan få tillgång till ett bankkonto med
grundläggande funktioner.

Ge bättre civilrättslig position

Exempel: Uppsägning av kreditavtal i förtid enligt
finansavtaleloven

UPPSALA
UNIVERSITET

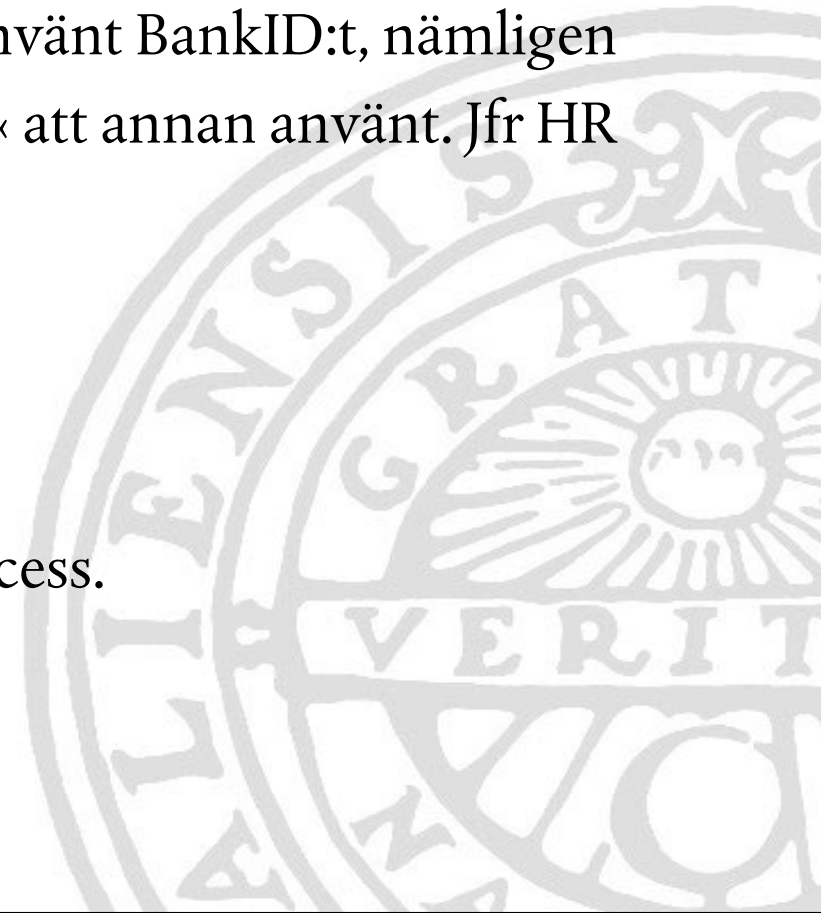
Strategier för att åstadkomma konsumentskydd 3

Bevislättnader och bevisbördeplacering

Exempel: I NJA 2017 s. 1105 uppställde Högsta domstolen ett lågt krav på bevisning för att annan använt BankID:t, nämligen att innehavaren skulle »göra antagligt« att annan använt. Jfr HR 2020-2021-A.

Möjlighet att få rätt

Nämnder och förenklad domstolsprocess.

Den nordiska strategin

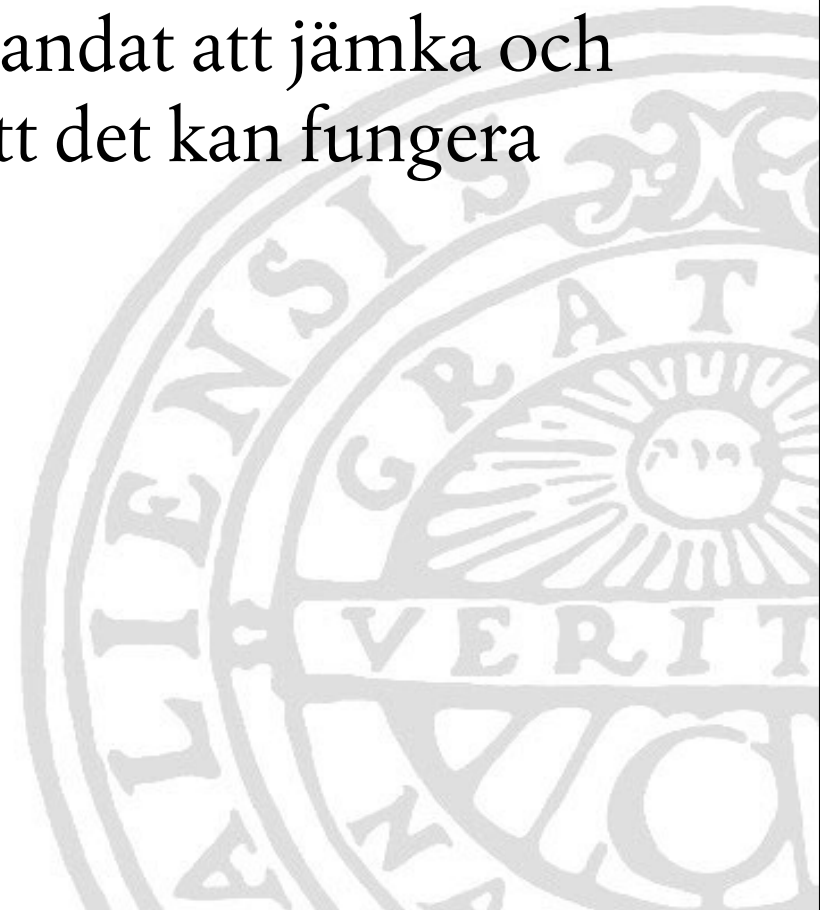
Skäliga avtal

Med en kombination av offentlighetsrättsliga sanktionsmöjligheter, lösare överenskommelser mellan tillsynsmyndigheter och marknadsaktörer, enkel tvistlösning och den civilrättsliga möjligheten att gripa in i enskilda avtal med stöd av 36 § avtaleloven uppstår ett dynamiskt konsumentskydd.

Förändringsmandatet i 36 § AvtL

- Rt 1988 s. 276 (*Røstad*) jfr NJA 1983 s. 385 (*höstvete*)
- Domstolen har givits ett mandat att jämka och även skriva om avtalet så att det kan fungera framdeles

Domstolarnas roll

NJA 1986 s. 44 *Den pantsatta avbetalningsfordringen*

NJA 1997 s. 86 *Falska annuitetslån*

NJA 1986 s. 596 *BegusHus*

NJA 2001 s. 191 *I Ställningsfullmakt i bank*

NJA 2010 s. 467 *Den överlåtna fordringsstocken*

NJA 1999 s. 575 och NJA 1991 s. 217:
Professionalitet i finansverksamhet

NJA 1997 s. 524 och NJA 1999 s. 408: *Samspelet
mellan offentlig rätt och civilrätt*

Samspelet mellan offentlig rätt och civilrätt kan ge konsumentskydd

- NJA 1997 s. 524 och NJA 1999 s. 408
- Kreditprövning av borgensmännen i egenskap av just borgensmän
- Skyldighet att värdera säkerheten enligt rörelselagstiftning (2 kap. 13 § BRL, 8 kap. 1-4 §§ LBF) men den har ingen direkt verkan i det enskilda avtalsförhållandet
- *Notera:* Allmänna råd är inte bindande
- 36 § AvtL som en port för att ta in de allmänna råden som en skälighetsstandard

Men låntagaren skyddas inte när kreditprövning varit dålig

- NJA 1993 s. 163 (*Barnklädesaffären*)
- NJA 1996 s. 3: Dålig kreditprövning är inte skäl att befria låntagaren från återbetalnings-skyldighet. Skyldigheten att kreditpröva har *endast* offentligrättslig verkan och påverkar inte skyldigheterna i det enskilda kreditavtalet.

Ett mönster där höga krav ställs på finansiella aktörer

- Ur NJA 1999 s. 575, NJA 1991 s. 217 och NJA 2010 s. 468 kan ett mönster utläsas om förväntningar på finansiella aktörer som kommer konsumenterna till godo
- Kunden möter representanter som måste ha tydliga mandat och instruktioner (NJA 2001 s. 191 I) (Fallet möjligen modifierat genom NJA 2002 s. 244.)
- Skyldighet att vara tydlig (NJA 1986 s. 44), men konsumenten får inte vara hur aningslös som helst (NJA 1997 s.86)

UPPSALA
UNIVERSITET

Direktivet om oskälliga avtalsvillkor har väckts ur sin slummer

Edward Frederick Brewtnall Sleeping Beauty

UPPSALA
UNIVERSITET

Avgörandet 30 april 2014 *Kásler* C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 85

»[Om] ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte kan bestå när ett oskäligt villkor förklarats ogiltigt, [utgör detta inte] hinder för nationella bestämmelser enligt vilka den nationella domstolen kan avhjälpa det oskäliga villkorets ogiltighet genom att ersätta detta med en utfyllnadsregel i nationell rätt.«

Avgörandet 3 oktober 2019, *Dziubak*, C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 62

»Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den utgör hinder för att luckor i ett avtal avhjälpas när dessa uppstått till följd av att oskäligen villkor i avtalet undanröjts, enbart med stöd av allmängiltiga nationella bestämmelser enligt vilka verkningarna som anges i en rättshandling ska utfyllas med de verkningar som följer av principen om billighet eller sedvana, vilka bestämmelser inte utgör vare sig dispositiva bestämmelser eller bestämmelser som är tillämpliga om avtalsparterna kommit överens om detta.«

UPPSALA
UNIVERSITET

Avgörandet 3 oktober 2019, *Dziubak*, C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 59

»Domstolen betonar att möjligheten att göra ett sådant byte [...] är begränsad till bestämmelser i *nationell rätt av dispositiv karaktär* eller som är tillämpliga för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta.«

en supplementary provision of national law

ty dispositive Bestimmungen des innerstaatlichen Rechts

da deklaratorisk bestemmelse i national ret

Svea Hovrätt avgörande 3 maj 2019, målnummer FT 8674-17

- Domstolen hoppar bara över lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden där den svenska inkorporeringen av direktiv 1993/13/EG finns [motsvarar § 38 *a-d* Aftaleloven, § 37 avtaleloven och 4 kap. Konsumentskyddslagen] och går direkt på 36 § avtalslagen istället
- Otillåten metodik enligt EU-domstolens praxis!
- Avtalsvillkor skall som huvudregel inte jämkas, utan villkoret skall ogiltigförklaras eller ersättas med innehållet i en lagregel som finns i den nationella lagstiftningen om frågan regleras av EU-rätten

Allmänna konsumentskyddande principer

- I de nordiska länderna har principer utvecklats för att skapa konsumentskydd som är mer allmänna och som tillämpas även när ingen konsumentskyddande lagstiftning är tillämplig
- Den nordiska strategin utgår från konsumenten som utsatt och skyddsvärd
- EU:s konsumentskydd utgår från marknaden och att informera konsumenten, så att den kan fatta rationella beslut

Konflikten

- Regelmängden gör att de allmänna konsument-skyddande principerna är under omförhandling
- De grundläggande förhållningssätten (konsumenten som skyddsvärd och konsumenten som mottagare av utjämnande information) ger olika typer av regler, som det blir svårare att bilda allmänna principer ur

Problem för konsumenträtten framåt på det finansiella området

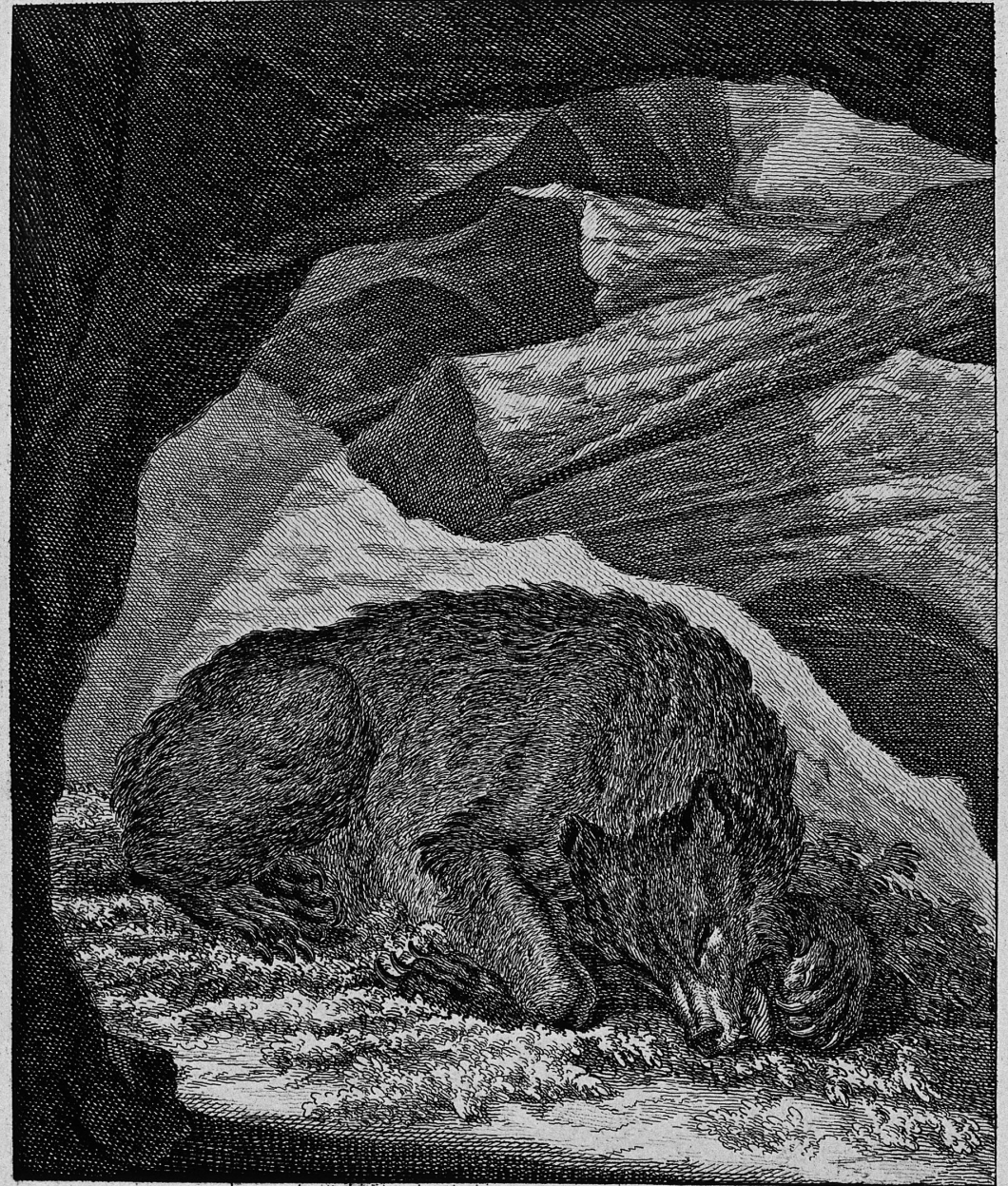
- Inte längre isolerade marknader, även om konsumenterna fortsatt ofta väljer de nationella aktörernas utbud
- 36 § AvtL får inte användas på samma sätt där EU reglerar en fråga
- Tillsynen kan inte lösa problemen ensam, eftersom den endast kan få bort dåliga aktörer
- Går det ens att lösa genom domstolspraxis, eller måste lagstiftaren väckas?

UPPSALA
UNIVERSITET

Men kanske
är det inte
Törnrosa,
utan något
betydligt
farligare som
vaknat!

Estning av J. E. Ridinger

Der Bär im Lager an den Bratzen Saugent.
N. 72.
J. E. R. fec.

Omorientering

- Vi hade nog något som kunde sägas ha varit allmänna konsumentskyddsprinciper
- Det gemensamma, nordiska perspektivet är trängt och en omorientering är på väg
- Drivkrafterna är till stor del digitalisering och internationalisering
- Den nationella lagstiftaren har inte givit upp, men har svårt att hålla jämna steg

UPPSALA
UNIVERSITET

Fra nordisk obligasjonsrett til europeisk finansavtalerett

Det digitale pengesamfunnet

Dragefjellet / Rosendal
23. og 24. august 2023

Torbjörn Ingvarsson
professor i civilrätt
Torbjorn.Ingvarsson@jur.uu.se

